

اثربخشی به سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران؛

در پرتو کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم

یعقوب یوسفوند^۱، دکتر علی اصغر کاظمی زند^۲، دکتر ابوالقاسم طاهری^۳، دکتر سید مصطفی ابطحی^۴

چکیده

اتخاذ تصمیم‌ها و سیاست‌های مطلوب و اثربخش در حوزه دفاعی، نیازمند بهره‌گیری حداکثری از منابع سخت و نرم است. از جمله منابعی که از آن می‌توان در اثربخشی به سیاستگذاری دفاعی استفاده نمود، منابع فرهنگی قدرت نرم است. این مقاله به بررسی و تحلیل اثربخشی به سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران در پرتو کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم می‌پردازد و تلاش می‌کند به این پرسش پاسخ دهد که کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم در اثربخشی به سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟ برای پاسخ به این پرسش‌ها، با استفاده از روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و میدانی (مصاحبه) داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری، و با شیوه کیفی و از طریق کدگذاری باز و محوری تجزیه و تحلیل گردیده‌اند. جامعه آماری این تحقیق، شامل تعداد ۲۲ نفر از استادان، صاحب‌نظران، پژوهشگران و کارشناسان و مجریان مربوط به حوزه پژوهش است که با استفاده از روش تعیین نمونه‌گیری زنجیره‌ای (گلوله برفی) انتخاب شده‌اند. نتایج حاصل از مصاحبه با صاحب‌نظران، حاکی از آن است که کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم ج.ا. ایران نقش مؤثری را در اثربخشی به تصمیم‌گیری‌های سیاستگذاران دفاعی، شکل دادن به داده‌های سیاست دفاعی و تسهیل در دستیابی به هدف‌های دفاعی و نظامی دارد. نشانه‌های این اثربخشی را در شکل‌دهی به ساختار ذهنی سیاستگذاران دفاعی، فعلیت بخشیدن و تحرک‌بخشی به سیاستگذاری دفاعی، توکل به خدا، صبر و استقامت، بهره‌گیری از راه‌حل‌های علمی در سیاستگذاری‌ها، نظم و انسجام در فرآیند سیاستگذاری دفاعی، بسیج مردمی، تهییج روحیه و ایجاد آمادگی در نیروها، خودباوری و اعتماد به نفس، بازدارندگی مؤثر و ... می‌توان مشاهده کرد.

واژه‌های کلیدی: سیاستگذاری دفاعی، سیاستگذاری فرهنگی، قدرت نرم، منابع فرهنگی.

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گرایش سیاستگذاری عمومی، گروه علوم سیاسی، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه

آزاد اسلامی، تهران، ایران (Yousefvand.amir90@gmail.com)

۲. استاد روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده

مسئول، a-kazemizand@srbiu.ac.ir)

۳. استاد علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۴. استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

علوم سیاستگذاری بخشی از جنبش عقلایی کردن زندگی بشری و عقلایی عمل کردن بشر است که به کمک آن انسان سعی می‌کند به تسلط روزافزونی بر زندگی اجتماعی خویش دست یابد (اشتریان، ۱۳۸۶: ۱۵). به عبارت دیگر، مطالعات سیاستگذاری ناظر بر «کاربرد دانش و عقلانیت برای رسیدگی به مسائل اجتماعی قابل ادراک است» (Dror, 1968: 49). در تعریف سیاستگذاری، لاسول سیاستگذاری را در معنای عام «برگزیدن مهمترین انتخاب‌ها در زندگی سازمان‌یافته (عمومی) یا در زندگی خصوصی» می‌داند (Lasswell, 1951: 5). یکی از حوزه‌های مهم و با اهمیت در سیاستگذاری، سیاستگذاری در حوزه دفاع است. سیاستگذاری دفاعی از حوزه‌های تخصصی و پیچیده سیاستگذاری می‌باشد و معمولاً شامل افراد و سازمان‌های محدودی می‌شود و داده‌های لازم برای تصمیم‌گیری، عموماً جزو داده‌های طبقه‌بندی به شمار می‌آید و کمتر از دیگر حوزه‌های مطالعاتی سیاستگذاری مورد توجه قرار گرفته است (غرایاق‌زند، ۱۳۹۰: ۵). «سیاستگذاری دفاعی به مثابه فرآیندی است که در آن حکومت‌ها، چشم‌اندازهای دفاعی را به برنامه‌ها و اقدامات مبدل می‌کنند تا تحولات مطلوبی در راستای منافع و ساختار دفاعی-امنیتی خود ایجاد نمایند» (زه‌دی و عسگری، ۱۳۸۷: ۱۳۹). به عبارت دیگر، فرآیندی است که به تدوین و هماهنگ‌سازی سیاست‌ها و خط‌مشی‌های حوزه دفاع، و اجرایی و عملی کردن آن خط‌مشی‌ها، می‌پردازد. یا «پدیده‌ای است در قالب یک برنامه عمل دولتی در بخش دفاعی» (قیصری و خضری، ۱۳۹۵: ۶۰).

در شکل‌گیری سیاست‌های دفاعی، توجه به قدرت (سخت و نرم) از مهمترین عوامل محوری و اساسی است. اهمیت قدرت و حضور آن در تمام شئون زندگی بشر به اندازه‌ای است که عده‌ای آن را به نقش «پول سیاسی» در روابط بین کشورها به کار می‌برند (سیف‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۶۹). امروزه کشورها در عرصه بین‌الملل برای تحقق اهداف خود علاوه بر اینکه، بر وجه سخت‌افزاری قدرت خود می‌افزایند، سعی می‌کنند با استفاده از ابزارهای نوین ارتباطی و سیاستگذاری‌های مطلوب، از وجه نرم‌افزاری قدرت، نهایت بهره‌برداری را به عمل آورند. «جوزف نای در سال ۱۹۹۰ میلادی در نشریه آتلانتیک بیان می‌دارد که موفقیت در سیاست‌های جهانی، مستلزم استفاده از قدرت نرم به همراه قدرت سخت است (عسگری، ۱۳۹۰: ۶۷)».

جمهوری اسلامی ایران به دلیل موقعیت ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک خود همواره در معرض

تهدیدهای فراوانی از زمان گذشته تا به امروز قرار گرفته و همیشه با معمای امنیت روبرو بوده است (قاسمی و نگهدار، ۱۳۹۲: ۱۰). امروزه تهدیدهای نرم یکی از تهدیدهایی که به مراتب از سایر تهدیدها جدی تر است و ممکن است با نفوذ در نیروهای دفاعی، قدرت دفاعی کشور را تضعیف و در نتیجه امنیت ملی کشور را تهدید نماید. بنابراین مقابله با تهدیدهای فرارو و تحقق اهداف و سیاست‌های دفاعی و امنیتی، نیازمند سیاستگذاری‌های عقلانی، مطلوب و اثربخش در این حوزه است. در این راستا بایستی از ظرفیت‌ها و توانایی‌های نرم، به خصوص از منابع فرهنگی، به همراه توانایی‌های سخت، نهایت استفاده به عمل آید.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، سیاستگذاری دفاعی با بهره‌گیری از منابع فرهنگی قدرت نرم، مقوله مهمی است که با حیات و سرنوشت کشور می‌تواند ارتباط داشته باشد. بر این اساس و با نگرش به اینکه یکی از منابع قدرت نرم، فرهنگ است؛ هدف اصلی از انجام این پژوهش، شناسایی و کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری دفاعی ج.ا. ایران به منظور تدوین سیاست‌های عقلانی و اثربخش در عرصه دفاعی است.

بیان مسأله

دفاع و تأمین امنیت همواره یکی از اهداف اصلی کشورها محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، حفظ بقا در اولویت اول اهداف هر دولتی قرار دارد. هنگام ورود به حوزه سیاستگذاری دفاعی این سؤال مطرح است که دولت‌ها چگونه یک خط‌مشی یا سیاست دفاعی را تدوین و اجرا کنند که اثربخشی بیشتر، و در نتیجه امنیت پایدار را برای مردم به دنبال داشته باشد.

در راستای پاسخ به این سوال، عوامل متعددی در شکل‌گیری مسائل دفاعی ایفای نقش می‌کنند و تصمیمات دفاعی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. بدیهی است تأثیر این عوامل نیز بر سیاستگذاری یکسان نیست. اما بعضی از عوامل نقش محوری و اساسی را در تعیین سیاست‌ها ایفا می‌کنند (تهامی، ۱۳۹۰: ۲۳۳). همان‌طور که در مقدمه اشاره شد، قدرت (سخت و نرم) به عنوان یکی از عوامل محوری و اساسی در سیاستگذاری دفاعی نقش تعیین‌کننده‌ای در تدوین و اجرای سیاست‌های دفاعی دارد. بنابراین نکته عمده‌ای که در فرآیند سیاستگذاری دفاعی، سیاستگذاران بایستی به آن توجه کرد، تدوین سیاست‌ها و تعیین راهبردهای دفاعی بر مبنای اهداف و منافع ملی و با تکیه بر ظرفیت‌ها و توانایی‌های مادی و معنوی خود است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، به واسطه ماهیت دینی نظام سیاسی و اختلافات گسترده ایدئولوژیکی با قدرت‌های استکباری غرب، به خصوص آمریکا، و در پیش گرفتن راهبرد جنگ نرم در مبارزه علیه جمهوری اسلامی ایران، توجه به مؤلفه‌های قدرت نرم و استفاده از ظرفیت‌ها و منابع فرهنگی آن در فرآیند سیاستگذاری دفاعی امری لازم و ضروری است. به طوری که، در بند ۵۳ سیاست‌های برنامه ششم توسعه، در بحث سیاست‌های دفاعی-امنیتی، به «افزایش ظرفیت‌های قدرت نرم، دفاع سایبری، تأمین پدافند و امنیت سایبری برای زیرساخت‌های کشور در چارچوب سیاست‌های کلی مصوب» اشاره شده است (بند ۵۳، سیاست‌های برنامه ششم توسعه)؛ از این رو با توجه به راهبرد جنگ نرم علیه ج.ا. ایران، حفظ موجودیت نظام، دفاع از کشور و تأمین امنیت مستلزم سیاستگذاری عقلانی و مطلوب در حوزه‌های دفاعی و امنیتی است. لازمه این نوع سیاستگذاری و اثر بخشی به آن، افزایش و به‌کارگیری ظرفیت‌های قدرت نرم در کنار قدرت سخت است. به همین دلیل مسئله اصلی این پژوهش این است که کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری دفاعی ج.ا. ایران چه آثاری را به دنبال دارد؟ برای پاسخ به این پرسش، ابتدا منابع فرهنگی به روش اسنادی احصاء گردید و سپس داده‌های لازم از طریق مصاحبه با صاحب‌نظران و کارشناسان این حوزه جمع‌آوری شد.

چارچوب نظری پژوهش

۱-۳- سیاستگذاری دفاعی و رهیافت تصمیم‌گیری عقلانی

اگر تصمیم‌گیری را فرآیندی بدانیم که به کمک آن تلاش می‌شود تا راه‌حلی برای یک مسئله پیدا شود (Stoner, 1983: 159)، می‌توانیم آن را جزئی جدا نشدنی از سیاستگذاری بدانیم (ملک‌محمدی ۱۳۹۴، ۳۳). علاوه بر این، یکی از سطوح تحلیل سیاست‌ها، بررسی رفتار دولت‌ها بر پایه ارزیابی تصمیماتی است که سیاستگذاران در زمینه‌های مختلف اتخاذ می‌کنند. بدین ترتیب، روش تصمیم‌گیری یکی از چارچوب‌هایی است که برای بررسی سیاست‌ها می‌تواند مورد توجه قرار گیرد (قوام، ۱۳۸۶: ۴۲). بر این اساس، اهمیت تصمیم‌گیری در سیاستگذاری به میزان عقلانی بودن آن بستگی دارد. در این زمینه، دو رهیافت اساسی در تصمیم‌گیری وجود دارد:

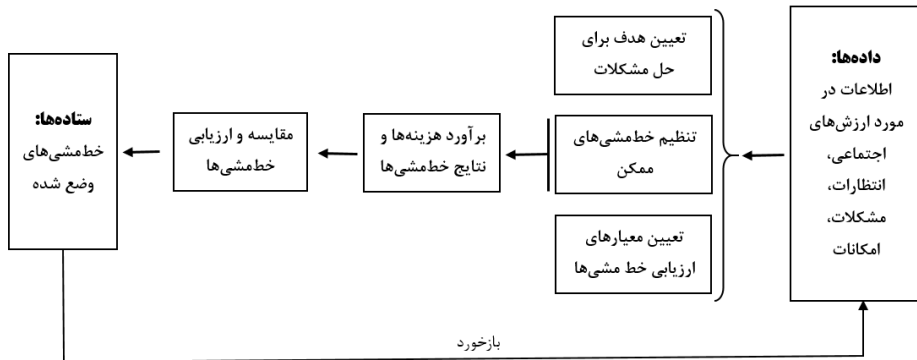
- رهیافت عقلانی یا خردگرا

- رهیافت عقلانی محدود یا رهیافت تدریجی (ملک‌محمدی، ۱۳۹۴: ۳۳). مفهومی که در کانون این رهیافت قرار دارد بیان می‌کند که افراد، بازیگرانی کاملاً عقلانی نیستند، بلکه محدود به قیده‌های شناختی و محیطی هستند. بازیگران حوزه سیاستگذاری به هنگام اتخاذ تصمیم‌ها در این حوزه، نه اطلاعات کاملی در اختیار دارند و نه به تحلیل‌های مفصل هزینه - فایده مبادرت می‌ورزند. سیاستگذاران در عوض سازش می‌کنند و خود را با وضعیت جاری تطبیق می‌دهند. مبنای اصلی عقلانیت محدود این است که انسان‌ها قصد دارند عقلایی عمل کنند، اما به دلیل محدودیت‌های شناختی، قاصر از رفتار به شیوه عقلانی هستند؛ بنابراین به انتخاب رضایت‌بخش دست می‌زنند (اسمیت و لریمر، ۱۳۹۶: ۸۳ و ۸۴).

در رهیافت جامع عقلانی، سیاستگذاران مسئله‌ای را شناسایی می‌کنند؛ جایگزین‌های ممکن را برای رسیدگی به مسئله جستجو می‌کنند و مزایا و معایب هر کدام را می‌سنجند؛ در نهایت اثربخش‌ترین و کارآمدترین راه‌حل را بر می‌گزینند (اسمیت و لریمر، ۱۳۹۶: ۸۲). در این الگو، انسان به عنوان یک موجود اقتصادی قادر به شناخت سود و زیان ناشی از گزینش راه‌حل‌هاست (ملک‌محمدی، ۱۳۹۴: ۳۳).

آنچه مسلم است اینکه، تمامی دولت‌ها و موسسات وابسته در تلاشند که از امکانات و منابع محدود خود به نحوی استفاده کنند که حداکثر نیازها را به وسیله آن بر طرف کنند. آنها از طریق تخصیص قانونی منابع، سعی در تحقق چنین خواسته‌ای را دارند و می‌کوشند تا مطابق با الگوی عقلایی سیاستگذاری، اهداف منطقی و دقیق وضع نمایند و از این طریق، بهترین راه‌حل را انتخاب کنند و به کار گیرند (دانشفرد، ۱۳۹۳: ۱۲۱).

در فرآیند عقلایی سیاستگذاری نیز الگوهای گوناگونی تنظیم و ارائه شده است. یکی از این الگوهای را دکتر سید مهدی الوانی در قالب سیاستگذاری سیستمی به شرح نمودار ۱ ارائه کرده است. این فرآیند به صورت سیستمی از داده‌ها و ستاده‌ها و فعل و انفعالات دورنی می‌باشد. داده‌ها عبارتند از: اطلاعاتی درباره‌ی ارزش‌های حاکم بر جامعه، انتظارات، مسائل و محدودیت‌ها و امکانات موجود در جامعه. داده‌های مذکور موجب می‌شود تا اهدافی برای حل مسائل تنظیم شود و سایر مراحل نیز انجام پذیرد. ستاده‌ها همان سیاست‌ها یا خط‌مشی‌های وضع شده می‌باشند (الوانی، ۱۳۸۰: ۴۱).

نمودار ۱: فرآیند عقلایی سیاستگذاری در قالب سیستم

در موضوع سیاستگذاری دفاعی، دولت‌ها سعی می‌کنند مطابق با الگوی عقلایی تصمیم‌گیری، بهترین سیاست را انتخاب و اجرا کنند. منظور از «عقلایی بودن تصمیم‌ها، بهره‌گیری از ابزارها و تکنیک‌های مناسب برای رسیدن به اهداف مورد نظر است» (قوام، ۱۳۸۶: ۴۸). بنابراین از آنجا که کنش و واکنش واحدهای سیاسی در مقابل سیاست اتخاذ شده توسط دولت اهمیت دارد، تصمیم‌گیرندگان و سیاستگذاران دفاعی و امنیتی باید سیاست‌های دفاعی را طوری تدوین نمایند تا کمترین زیان و تهدید و بیشترین سود را در جهت تحقق اهداف و تأمین منافع ملی به همراه داشته باشد. این امر نیازمند بهره‌برداری بهینه از منابع، ابزارها و ظرفیت‌های مناسب است که می‌تواند به سیاستگذاری دفاعی عقلانی و اثربخش کمک کند. یکی از این منابع و ظرفیت‌ها، منابع و ظرفیت‌های فرهنگی قدرت نرم است که در این پژوهش به بررسی نقش آنها در فرآیند سیاستگذاری دفاعی می‌پردازیم.

۲-۳- نظریه قدرت نرم

قدرت از مباحث محوری علم سیاست است و از قابلیت‌هایی چون توانایی تضمین امنیت، تغییر رفتار دیگران و دفع تهدید برخوردار است. سابقاً در مطالعه و تحلیل قدرت، معمولاً عناصر محسوس (قدرت سخت) را به عنوان ارکان اصلی قدرت یک کشور در نظر می‌گرفتند (مایلی و مطیعی، ۱۳۹۵: ۱۹۰). اما همزمان با ورود به هزاره سوم میلادی و به دلیل تغییر ماهیت سیاست‌های بین‌المللی، منابع قدرت نیز تحوّل یافت و اشکال نامحسوس قدرت از اهمیت بیشتری برخوردار شد. در واقع، تحوّل بستر قدرت در سیاست بین‌الملل موجب شد تا قدرت از

خاستگاه اصلی خود تغییر مکان دهد و جوامع نیز قدرتش را نه در گروهی منابع صرفاً مادی، بلکه در توانایی تغییر رفتار دولت‌های دیگر بدانند. این بُعد از قدرت، چهره دوم قدرت یا «قدرت نرم» خوانده می‌شود که محصول برآیند کسب اعتبار بین‌المللی و تأثیرگذاری غیرمستقیم همراه با رضایت، بر دیگران است. قدرت نرم توجه به اشغال فضای ذهنی شهروندان دیگر جوامع از طریق ایجاد اقناع است (هرسیچ و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۲۷).

قدرت نرم محصول و برآیند تصویرسازی مثبت، ارائه چهره موجه از خود، کسب اعتبار بین‌المللی و نفوذ در افکار عمومی داخلی و خارجی است (افتخاری و کمالی، ۱۳۹۴: ۱۱). این اصطلاح، با نام جوزف نای^۱، پژوهشگر سیاسی و نظریه‌پرداز برجسته‌ی آمریکایی، گره خورده است. وی قدرت نرم را وجه دوم قدرت می‌نامد و معتقد است، ماهیت قدرت نرم بر مبنای شکل‌دهی بر ترجیحات دیگران استوار است و این امر به گونه‌ای ناملوس و با استفاده از جاذبه‌های فرهنگی، ارزش‌ها و نهادهای سیاسی انجام می‌شود. البته قدرت نرم با نفوذ تفاوت دارد؛ نفوذ می‌تواند مبتنی بر قدرت سخت، تهدید و یا پاداش باشد، اما قدرت نرم توانایی جذب کردن مبتنی بر رضایت است (نای، ۲۰۰۲، ۶ و عسگری، ۱۳۸۹: ۶۷).

بر اساس دیدگاه نای در قدرت نرم، برای ترغیب طرف مقابل به انجام رفتار دلخواه، سه راه پاداش، جذب و اقناع وجود دارد. از نظر وی قدرت نرم یک کشور، توانی است که برای دستیابی به اهدافش از طریق جذابیت و نه اجبار یا تنبیه، به کار می‌گیرد (Ney 2004). او معتقد است، قدرت نرم در یک کشور می‌تواند از سه منبع اصلی پدید آید: فرهنگ آن کشور (آن بخش‌هایی که برای دیگران دارای جذابیت است)، ارزش‌های سیاسی (در مواردی که در داخل و خارج کشور مورد توجه باشند) و سرانجام سیاست خارجی (در صورتی که قانونی و مسئولانه به نظر برسد). این منابع دارای‌هایی هستند که جذابیت تولید می‌کنند و در ارتباط با متقاعد کردن بوده و به انتهای طیف رفتار متمایل است؛ در حالی که منابع قدرت سخت معمولاً با رفتار دستوری هم‌پیوند می‌شوند (نای، ۱۳۸۹: ۵۱).

در نظریه‌ی نای، فرهنگ به عنوان یک منبع اساسی در تولید قدرت نرم به آن اشاره شده است. او معتقد است، در سیاست‌های بین‌المللی، قسمت اعظم منابعی که قدرت نرم تولید می‌کند

^۱- Soft Power

^۱- Josef Nye

از ارزش‌های ارائه شده یک سازمان یا کشور، از فرهنگ‌اش ناشی می‌شود (نای، ۱۳۸۹: ۴۷). جوزف نای در تعریف «فرهنگ» بیان می‌کند: فرهنگ عبارت است از دسته‌ای از ارزش‌ها و اعمال که به یک جامعه معنا می‌بخشد. او می‌گوید، وقتی فرهنگ یک کشور ارزش‌های جهانی را شامل شود احتمال اینکه نتایج مطلوب با هزینه اندک تحصیل شود، افزایش می‌یابد (نای، ۱۳۸۹: ۵۲). شاید به همین دلیل است که بسیاری از اندیشه‌ورزان علوم اجتماعی معتقدند که عامل فرهنگ، زمینه‌ساز دگرگونی سیاسی و سایر بخش‌های جامعه است. از این دیدگاه، دستیابی به قدرت سیاسی ممکن نیست مگر با در اختیار گرفتن قدرت فرهنگی (کاظمی، ۱۳۸۲: ۴۰). چراکه فرهنگ جهت‌دهنده به ذهن و رفتار در همه حوزه‌های اجتماعی است که بیانگر شخصیت و هویت یک کشور است (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۷۴). به عبارت دیگر، می‌توان گفت نظم اجتماعی از طریق فرهنگ ساخته می‌شود، مورد مخالفت قرار می‌گیرد، یا باز تولید می‌گردد (تاجیک، ۱۳۸۴: ۴۴).

بنابراین فرهنگ به عنوان یکی از منابع قدرت نرم و به مثابه یکی از اجزای زیست‌جمعی بشر، چنان ظرفیتی دارد که می‌توان از آن تحت عنوان جعبه ابزاری نام برد که قادر است به اقدام‌ها و رفتارها شکل و سازمان بدهد (عسگری، ۱۳۹۰: ۷). از این منظر، می‌توان از فرهنگ به عنوان عاملی در سیاستگذاری‌های دفاعی نام برد که احتمال تحصیل نتایج مطلوب در حوزه دفاعی را با هزینه اندک افزایش می‌دهد.

۳-۳- منابع فرهنگی قدرت نرم ج.ا.ایران

در راستای بررسی منابع فرهنگی قدرت جمهوری اسلامی ایران تحقیقات و پژوهش‌های مناسبی در این حوزه صورت گرفته است. برخی از این پژوهش‌ها به شرح زیر است:

- سید محمدجواد قربی و علی‌اکبر جعفری در مقاله تحت عنوان "منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام: موردکاوی سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران"، منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را بررسی کرده‌اند. در این مقاله، دین، معنویت و ارزش‌های اسلامی، هویت اسلامی-ایرانی، سبک زندگی اسلامی و علم و دانش؛ به عنوان منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران مطرح گردیده است (قربی و جعفری، ۱۳۹۵: ۴۴-۷).

- محمد ملک‌زاده در پژوهشی با عنوان "مؤلفه‌های دینی و ملی قدرت نرم نظام جمهوری

اسلامی ایران" آموزه‌های مذهبی و دینی همراه با مؤلفه‌های اصیل فرهنگ ملی (از جمله؛ سرزمین و هویت ایرانی، تاریخ و جاذبه‌های فرهنگی-تمدنی ایران، قدمت و تنوع زبان فارسی، نیروی انسانی هوشمند و کارآمد، روحیه‌ی ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی، روحیه خودباوری و اعتماد به نفس، اندیشمندان، فلاسفه و شعرای بزرگ ایران) را به عنوان دو عامل مهم هویت‌بخش و وحدت‌آفرین در جامعه اسلامی ایران به شمار می‌آورد (ملک‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۳۲-۱۰۹).

- اصغر افتخاری و محمد جانی‌پور در مقاله تحت عنوان "منابع قدرت نرم انقلاب اسلامی" با تأکید بر وصیت‌نامه شهدا دانشگاه امام صادق (ع)، به تبیین مؤلفه‌های قدرت نرم انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. آنان بر اساس وصیت‌نامه شهدا، منابع قدرت نرم را در سه گروه: منبع فرهنگی، منبع سیاسی و منبع اقتصادی دسته‌بندی کرده و باورهای دینی و ایمان‌محوری؛ جهاد و مجاهدت؛ عزت‌مداری و الگوگیری از قیام عاشورا؛ توسعه علمی کشور؛ و حفظ ماهیت و جوهری اصلی انقلاب را به عنوان منابع فرهنگی قدرت نرم که بیشترین سهم از تأکید را نزد شهدا داشته‌اند استخراج نموده‌اند (افتخاری و جانی‌پور، ۱۳۹۲: ۴۶-۲۳).

- منوچهر محمدی نیز با انتشار مقاله‌ای با عنوان "منابع قدرت نرم، سرمایه اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران" منابع قدرت نرم در جمهوری اسلامی را در عنایات الهی؛ تکیه بر پشتیبانی توده‌های مردم؛ ولایت و امامت؛ شهامت و شجاعت؛ استقامت و پایداری؛ سازش‌ناپذیری و تحمیل اراده بر دشمن؛ وظیفه‌ادای تکلیف؛ تبدیل تهدیدات به فرصت‌ها؛ برخورد هوشمندانه و مدبرانه و تبدیل امکانات بالقوه به امکانات بالفعل می‌داند (محمدی، ۱۳۸۷: ۴۳-۱۹).

علاوه بر پژوهش‌های اشاره شده، پژوهش‌های دیگری نیز راجع به منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران انجام گرفته است که از حوصله این مقاله خارج است. لیکن با توجه به منابعی که در پژوهش‌های فوق اشاره شد، به طور کلی منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در فرهنگ اسلامی و ایرانی نهفته است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، از یک سو به دلیل حاکمیت فرهنگ سیاسی تشیع و از سوی دیگر جاذبه‌های فرهنگی اصیل و کهن ایرانی، دارای مؤلفه و نمادهای دینی و ملی هویت‌بخش و انسجام‌دهنده در جامعه اسلامی ایران می‌باشد؛ و عناصر و بخش‌های مهمی از منابع

دینی و ملی با هم تلفیق یافته و غیرقابل تفکیک از یکدیگر می‌باشند؛ همان‌گونه که دین در جامعه اسلامی ایران از عوامل تقویت‌کننده سرمایه اجتماعی - به عنوان منبع مهم قدرت - به شمار می‌آید، تأثیر مؤلفه‌های ملی در این زمینه انکارناپذیر است. ویژگی نظام سیاسی - الهی و مردمی مکتب تشیع و نهادینه شدن این مکتب و اصول و آرمان‌های آن در میان ملت ایران، در کنار جذابیت‌های نهفته در فرهنگ اصیل و کهن ایرانی، تأثیر بسزایی در قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی ایران برجای نهاده است (ملک‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۲۹) و همگرایی این دو عامل، کانون نیرومندی را برای تولید قدرت نرم در فرهنگ سیاسی شیعه حاکم بر این کشور، بوجود آورده است (ملک‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۰۹).

بر این مینا می‌توان گفت: منابع فرهنگی قدرت نرم اثربخش در سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران را باید در جاذبه‌های هویت‌بخش: ۱- فرهنگ اسلامی با شاخص‌هایی همچون باورهای دینی و ایمان به خدا، عنایات و امدادهای غیبی الهی، روحیه‌ی عاشورایی، شهادت‌طلبی، ایثار و جهاد در راه خدا، فرهنگ مقاومت و ایستادگی، مهدویت و انتظار ظهور، مساجد و کانون‌های تربیتی، و ۲- فرهنگ ایرانی با شاخص‌هایی همچون نام سرزمین ایران و وطن دوستی ایرانیان، تاریخ و تمدن ایرانی، شعر و موسیقی، آیین‌ها و مراسم ملی، اسطوره‌ها و مفاخر ملی و مذهبی، خانواده ایرانی - اسلامی و علم و دانش جستجو کرد.

روش شناسی پژوهش

۴-۱- روش پژوهش

این پژوهش، از نظر ماهیت و روش، پژوهشی توصیفی - تحلیلی است. تلاش شد تا از طریق مصاحبه با صاحب‌نظران، کارشناسان و مجریان مرتبط با موضوع قدرت نرم و سیاستگذاری دفاعی، داده‌های لازم کسب و ارتباط بین متغیرهای تحقیق بررسی شود. از نظر هدف نیز، پژوهشی کاربردی است؛ یعنی نتایج حاصل از این تحقیق در تصمیم‌گیری‌ها و سیاستگذاری‌های دفاعی و همچنین برنامه‌ریزی‌ها این حوزه قابل استفاده است.

۴-۲- متغیرهای پژوهش

در این پژوهش منابع فرهنگی قدرت نرم به عنوان متغیر مستقل است که عامل محرک و جهت‌دهنده به متغیر وابسته یعنی سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. تعیین

نقش و کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم به عنوان متغیر مستقل در سیاستگذاری دفاعی ج.ا.ایران، هدف عمده این تحقیق است.

۳-۴- روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، از روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و روش میدانی (مصاحبه) استفاده شده است. مصاحبه‌ها در پژوهش فعلی با رویکردی اکتشافی صورت گرفته و هدف از آن پاسخگویی به سوال اصلی پژوهش است. جامعه آماری این تحقیق شامل استادان، صاحب‌نظران، پژوهشگران و کارشناسان و مجریان مربوط به حوزه این پژوهش است. در این راستا از طریق روش تعیین نمونه‌گیری زنجیره‌ای (گلوله برفی)، ابتدا تعداد معدودی از صاحب‌نظرانی که در حوزه قدرت نرم و سیاستگذاری دفاعی ج.ا.ایران، می‌توانستند ما را انجام این پژوهش یاری نمایند، شناسایی شد و پس از مصاحبه با آنان و تقاضای معرفی افراد مناسب دیگر، ما را به صاحب‌نظران و کارشناسان دیگر این حوزه معرفی نمودند. طی اجرای این پژوهش، تعداد ۲۲ نفر که در زمینه این پژوهش دارای شناخت و تخصص لازم بودند، شناسایی و به عنوان حجم نمونه این پژوهش مشخص گردید. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این تحقیق بر حسب نوع داده‌ها، روش کیفی می‌باشد. با استفاده از نرم افزار maxqda (مکس کیو دای) نکات اشاره شده در مصاحبه‌ها استخراج، کددهی و دسته‌بندی شد و مورد تجزیه و تحلیل کیفی قرار گرفت. در این روش با استفاده از کدگذاری باز و محوری متن مصاحبه‌ها، مفاهیم و مقوله‌های اصلی تعیین گردید. به‌طوری که در مرحله کدگذاری باز مضمون‌های بسیاری به‌دست آمد که با پالایش این مفاهیم، داده‌ها به مقوله‌های کمتر و محوری کاهش یافت.

تحلیل یافته‌های پژوهش

در این بخش به منظور پاسخ به سوال اصلی تحقیق، یعنی چگونگی ایفای نقش منابع فرهنگی قدرت نرم ج.ا.ایران در سیاستگذاری دفاعی، نخست گزاره‌های حاصل از متن مصاحبه‌ها استخراج و سپس از طریق کدگذاری باز و محوری، نقش محوری منابع فرهنگی قدرت نرم در حوزه تدوین و اجرای سیاست‌های دفاعی به‌دست آمد. کدهای مستخرجه از مصاحبه با صاحب‌نظران در قالب ۹۳ مفهوم با فراوانی‌های مربوطه و در ۲۲ نقش محوری فرهنگ در تدوین و اجرای سیاست‌های دفاعی، دسته‌بندی شد. (جدول ۱).

جدول ۱: نتایج کلی حاصل از تحلیل کیفی مصاحبه‌ها

اولویت بندی	درصدگذاری	فراوانی کل	نقش محوری	حوزه سیاستگذاری	ابعاد پژوهش
۲	۳۶,۳۶٪	۸	شکل‌دهی به ساختار ذهنی و فکری سیاستگذاران	تدوین	نقش ارزش‌های فرهنگی در تدوین و اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران
۵	۱۸,۱۸٪	۴	جهت‌دهنده و تسریع‌کننده در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها		
۵	۱۸,۱۸٪	۴	تعیین‌کننده سرنوشت نظام		
۲	۳۶,۳۶٪	۸	توکل به خدا و امداد الهی	تدوین و اجرا	
۲	۳۶,۳۶٪	۸	تقویت اراده و روحیه مقاومت، جهاد فی سبیل الله و شکست‌ناپذیری		
۴	۲۷,۲۷٪	۶	ارائه راهکارهای علمی در تصمیم‌گیری‌ها		
۵	۱۸,۱۸٪	۴	تقویت وجدان‌کاری، مسئولیت‌پذیری و کارآمدی		
۶	۱۳,۶۳٪	۳	خودباوری و اعتماد به نفس		
۷	۹,۰۹٪	۲	تعالی‌دهنده نظم و نظم‌پذیری		
۷	۹,۰۹٪	۲	رشد هنجارها در عرصه دفاع		
۱	۴۰,۹۰٪	۹	ایجاد ثبات و اقتدار برای نظام سیاسی و رویکردهای دفاعی	اجرا	
۳	۳۱,۱۸٪	۷	فعالیت بخشیدن و تحرک‌بخشی به اجرای سیاست‌ها		
۴	۲۷,۲۷٪	۶	راهنمای عمل و جهت‌دهنده به رفتار و عملکرد مجریان سیاست‌ها		
۴	۲۷,۲۷٪	۶	ایجاد وحدت و همبستگی ملی		
۴	۲۷,۲۷٪	۶	موفقیت و پیشرفت در ابعاد مادی و معنوی		
۴	۲۷,۲۷٪	۶	ایجاد بازدارندگی مؤثر و مصونیت‌سازی		
۵	۱۸,۱۸٪	۴	بسیج عمومی و دفاع همه جانبه		
۵	۱۸,۱۸٪	۴	زمینه‌ساز و پشتیبان اجرای		

سیاست‌ها			
۶	۱۳,۶۳٪	۳	تهیج روحیه و ایجاد آمادگی برای دفاع و مقابله با دشمن
۶	۱۳,۶۳٪	۳	ایجاد آرامش برای جامعه
۶	۱۳,۶۳٪	۳	مدیریت جهادی
۶	۱۳,۶۳٪	۳	هویت‌سازی؛ تکوین و تثبیت هویت دینی و ملی

در جدول ۲، مفاهیم یا زیرنقش‌های مربوط به یکی از نقش‌های محوری منابع فرهنگی، یعنی شکل دهی به ساختار ذهنی و فکری سیاستگذاران ارائه شد که با توجه به محدودیت در ارائه تفصیلی دیگر نقش‌ها، از تشریح اجزاء سایر نقش‌ها خودداری می‌گردد.

جدول ۲: مفاهیم مربوط به نقش شکل دهی به ساختار ذهنی و فکری سیاستگذاران

فرآوان کلی	فرآوانی	مفاهیم	نقش محوری	حوزه سیاستگذار
۸	۱	ایجاد چارچوب ذهنی برای سیاستگذاران	شکل دهی به ساختار ذهنی و فکری سیاستگذاران	تدوین
	۱	تعیین کننده نوع نگاه بازیگران (جوامع و دولت‌ها) به خودشان ومحیط		
	۱	اتخاذ نگاه کلان مربوط به سیاست‌های دفاعی		
	۱	جهت‌دهنده و کنترل کننده افکار انسان		
	۱	ناظر به کل فرآیند سیاستگذاری و اجرای سیاست‌های دفاعی		
	۱	تعالی‌دهنده تفکر و خردمندی		
	۲	جهت‌دهنده و شکل‌دهنده ادراکات		

در نمودار زیر، تحلیل کیفی نظر مصاحبه‌شوندگان نمایش داده شده است. در این نمودار شاخص‌هایی که بیشترین تکرار را داشته باشند و از اولویت بالاتری برخوردار هستند، در حلقه‌های داخلی قرار گرفته‌اند و شاخص‌هایی که در اثربخشی به سیاستگذاری‌های دفاعی نقش کمتری را دارد و کمتر تکرار شده است، در حلقه‌های بیرونی قرار دارند (نمودار ۲).

روحیه مقاومت، جهاد فی سبیل الله و شکست‌ناپذیری؛ و فعلیت بخشیدن و تحرک‌بخشی به اجرای سیاست‌ها از اولویت بالاتری نسبت به دیگر نقش‌های اشاره شده در جدول برخوردار هستند. در ادامه با توجه به مرحله تدوین سیاست‌های دفاعی و مرحله اجرای آنها، به تشریح و تحلیل برخی از نقش‌های محوری منابع فرهنگی قدرت نرم در فرآیند سیاستگذاری دفاعی ج.ا.ایران می‌پردازیم:

۱-۵- نقش منابع فرهنگی قدرت نرم در تدوین سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران

تدوین سیاست از مراحل چرخه سیاست‌ها است. تدوین یک سیاست را فرموله کردن یا قالب‌بندی آن در چارچوبی حقوقی یا قانونی می‌گویند. جیمز اندرسن عقیده دارد که منظور از تدوین یک سیاست، اتخاذ مجموعه‌ای از اعمال و کنش‌های قابل قبول و مناسب برای برقرار کردن ارتباط با مسائل عمومی از طریق تبدیل آنها به قانون است (ملک محمدی، ۱۳۹۴: ۵۲) بر مبنای نظر خبرگان، نقش منابع فرهنگی قدرت نرم در مرحله تدوین سیاست دفاعی به شرح ذیل است:

شکل‌دهی به ساختار ذهنی و فکری سیاستگذاران دفاعی

۳۱،۸۱ درصد از مصاحبه‌شوندگان معتقدند که منابع فرهنگی در مرحله تدوین سیاست دفاعی، موجب شکل‌دهی به ساختار ذهنی و فکری سیاستگذاران می‌شود و این خود باعث می‌شود که سیاستگذار در یک چارچوب فرهنگی اقدام شود. انسان موجودی است که در تمامی فعالیت‌ها و اقدامات خود تابع اعتقادات، باورها، تلقی‌ها و ارزش‌هایی که محرک وی و شکل‌دهنده‌ی اندیشه و ذهن اوست. این اعتقادات، باورها و ارزش‌ها همان فرهنگ است که به فعل آدمی معنا می‌بخشد؛ بنابراین انسان در تصمیم‌گیری‌ها و انتخاب‌ها به طور ناخودآگاه و خودآگاه اعتقادات و ارزش‌ها را لحاظ می‌کند؛ از این رو، ساختار ذهنی و فکری سیاستگذاران دفاعی، متشکل از هنجارها و ارزش‌هایی است که قواعد کلی حاکم بر تصمیم‌گیری را تعیین می‌نماید. در یک سیستم نسبتاً منعطف، این ساختار ذهنی در مواجهه با واقعیت‌های موجود که ساختار عینی سیاستگذاری را تشکیل می‌دهند، به تطبیق و ترمیم، تفسیر اصول و ارزش‌ها مبادرت می‌ورزد و در نهایت برون‌دادی را تحت عنوان سیاستگذاری دفاعی به دست می‌دهد (اشتریان، ۱۳۸۶: ۱۵۰). به طور کلی مطالعه مسائل دفاعی و امنیتی بدون فهم باورها و ارزش‌های فرهنگی به غایت مشکل است (غریب‌زندی، ۱۳۹۰، ۳۱).

تسریع کننده تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها

۱۸،۱۸ درصد از مصاحبه‌شوندگان معتقدند که فرهنگ به واسطه مقبولیت آن در نزد مردم و ایجاد چارچوب ذهنی برای سیاستگذاران موجب مشخص شدن جهت و مسیر حرکت به سوی اهداف و منافع ملی خواهد بود؛ بنابراین نقشی تسریع‌کننده در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها دارد. به عبارتی، تدوین سیاست را تسهیل خواهد نمود.

تعیین‌کننده سرنوشت نظام و کشور است

از دیگر نقش‌هایی که فرهنگ می‌تواند در عرصه سیاستگذاری دفاعی به دنبال داشته باشد، جهت‌دهی به سرنوشت نظام سیاسی و کشور است. یکی از مشارکت‌کنندگان بیان می‌دارد: "فرهنگ بستر تمام فعالیت‌هاست و مانند یک شمشیر دو لبه عمل می‌کند. اگر استحاله و تضعیف شود امنیت، بقا و سرنوشت کشور را تهدید می‌کند و اگر تقویت شود و وجه مثبت آن مورد تأکید قرار گیرد، یک محرک بسیار قوی در اجرای سیاست‌هاست."

۲-۵- نقش منابع فرهنگی قدرت نرم در تدوین و اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا. ایران

توکل به خدا و امداد الهی

یکی از آثار منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سیاستگذاری دفاعی که ۳۶،۳۶ درصد مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره کردند، توکل به خدا و توجه به عنایات و امدادهای الهی در تصمیم‌گیری‌ها و سیاستگذاری‌های دفاعی است. در مصاحبه با صاحب‌نظران این عمل در اولویت دوم آثار قرار دارد. آنها معتقدند که این عامل باعث می‌شود که سیاستگذاران و مجریان، در راه اخذ تصمیم و اجرای آن، به یاری خداوند متعال و الگوبرداری از دستورهای او، بدون هیچ‌گونه ترسی انتخاب را انجام دهند و در مسیر تحقق سیاست‌ها و اهداف، ثابت قدم و نفوذناپذیر باشند. بنابراین عامل توکل به خدا و امداد الهی در فرآیند تدوین و اجرای سیاست‌های دفاعی در نتیجه باورهای دینی و اسلامی که از مؤلفه‌های فرهنگ اسلامی ج.ا. ایران است، ایجاد می‌شود.

توکل بر خدا باعث می‌شود تصمیم‌گیران و مجریان عرصه دفاع، با کمک گرفتن از این عامل، تصمیم‌ها و گزینش‌های خود را بهبود بخشند و راه تحقق سیاست‌ها را با اقتدار طی نمایند. در آیه ۱۵۹ و ۱۶۰ سوره آل عمران خداوند می‌فرماید: «... و آنگاه که بر کاری تصمیم گرفتی، توکل بر خدا کن؛ چرا که خدا توکل‌کنندگان را دوست دارد، اگر خدا شما را یاری

کند، هیچ کس بر شما پیروز نخواهد شد و اگر هم شما را واگذارند کیست که بعد از آن شما را یاری کند و مؤمنین بر خدا توکل کنند.»

تقویت اراده و روحیه مقاومت، جهاد فی سبیل الله و شکست‌ناپذیری

فرهنگ اسلامی - ایرانی به واسطه مؤلفه‌ها و ارزش‌های تعالی‌بخش، فطرت‌گرا و جذاب نهفته در آن، چنان اراده و نیرویی در وجود انسان پدیدار می‌کند که موجب تقویت عزم و اراده، تقویت و حفظ تفکر پیروزی حق بر باطل، تقویت روحیه شجاعت، خطرپذیری، سخت‌کوشی، تداوم مبارزه و ایستادگی در مقابل دشمنان و مشکلات گوناگون، شهادت‌گرایی و در نتیجه شکست‌ناپذیری و پیروزی نظام اسلامی می‌شود؛ بنابراین در نتیجه کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم در فرآیند سیاستگذاری دفاعی، تلاش و مجاهدت، مقاومت و ایستادگی، شادی و شجاعت، بیداری و عزت پدیدار خواهد شد و از ترس خبری نیست.

ارائه راه‌حل‌های علمی در تصمیم‌گیری‌های دفاعی

سیاستگذاری دفاعی اثربخش باید بر توجه به علم، واقعیت‌های علمی و دانش استوار باشد. چرا که علم و دانش، موجب ارائه آگاهی‌ها و اطلاعات واقعی و علمی از مسئله، امکانات و شرایط می‌شود و در نتیجه راه‌حل‌های ممکن، علمی و مطلوب در جهت پاسخ به مسئله ارائه می‌دهد. از این‌رو، توجه به علم و دانش به عنوان یکی از منابع فرهنگی قدرت نرم، از جمله عوامل مهم و اثربخش در سیاستگذاری دفاعی ج.ا.ایران است. در عصر دانایی و فناوری و اطلاعات، تحول در امور دفاعی و تحقق اهدافی که در سیاست‌های دفاعی دنبال می‌شود، نیازمند علم و دانش و توسعه آن است. با تکیه بر علم و دانش و پیاده‌سازی آن در فرآیند سیاستگذاری دفاعی، راهکارهایی برای حل مسائل و رسیدن به اهداف پیش‌روی تصمیم‌گیران و سیاستگذاران قرار داده می‌شود که در مطلوبیت سیاستگذاری تأثیرگذار است.

تقویت وجدان‌کاری، مسئولیت‌پذیری و کارآمدی

راجع به پدیدار شدن وجدان‌کاری، مسئولیت‌پذیری و کارآمدی، ۱۸،۱۸ مصاحبه‌شوندگان معتقدند، کاربست منابع غنی فرهنگ اسلامی - ایرانی موجب رشد و تقویت این خصوصیات در سیاستگذاران و مجریان خواهد شد. از منظر آنان، فرهنگ موجب ایجاد تعهد درونی و التزام عملی در افراد (سیاستگذار و مجری) نسبت به وظایفی می‌شود که به آنها محول گردیده است.

این تعهد درونی و التزام عملی فرد، مسئولیت‌پذیری و در نتیجه کارآمدی سازمان را به دنبال خواهد داشت. بنابراین تحقق اهداف و سیاست‌های مورد نظر آسان خواهد بود.

خودباوری و اعتماد به نفس

خودباوری و اعتماد به نفس در سیاستگذاران و متولیان اجرایی سیاست‌های دفاعی از دیگر نتایج اثربخش منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران است. منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به واسطه امیدآفرینی و توکل به خدا، افتخارآفرینی، شجاعت‌آفرینی و دانش‌افزایی، در وجود سیاستگذاران و متولیان امور دفاعی قوت قلب، خودباوری و اعتماد به نفسی می‌آفریند که می‌توان با اتکا به آن در جهت تحقق اهداف و سیاست‌ها اقدام نمود. خودباوری موجب می‌شود که سیاستگذاران و مجریان عرصه‌ی دفاع، با نگاهی مثبت و واقع‌گرایانه و همچنین با اعتقاد و اعتماد به توانایی‌ها و استعداد‌های خود، در تصمیم‌گیری‌ها و انجام سیاست‌ها و نیل به اهداف موفقیت‌آمیز عمل نمایند. خودباوری و اعتماد به نفس با اتخاذ نگاه درون‌زا، نقش اثرگذاری را در توسعه، پیشرفت و موفقیت‌های دفاعی و نظامی دارد.

نظم و نظم‌پذیری

از دیگر نتایج به‌کارگیری منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران، نظم و انسجام‌دهی به راه‌حل‌ها، تصمیم‌ها و اجرای سیاست‌های دفاعی است. یکی از صاحب‌نظران شرکت‌کننده در مصاحبه معتقد است: "در عالم انسانی نظم بدون فرهنگ وجود ندارد و با رشد فرهنگ نظم و ثبات، تحکیم و توسعه پیدا می‌کند. عرصه دفاع سخت محتاج نظم و انضباط است. اگر سیاست‌های دفاعی مبتنی بر فرهنگ جهادی که از منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران است، تدوین و اجرا شود، در واقع به سوی تعالی و نظم و انجام بیشتری راهنمایی می‌شود." نظم‌دهی و نظم‌پذیری از عوامل مهم در موفقیت و کامیابی سیاست‌های دفاعی محسوب می‌شوند.

رشد هنجارها در عرصه دفاع

هنجارها در سایه ارزش‌ها پدید می‌آیند و عمل می‌کنند و قواعد و روش‌های عمل اجتماعی را به دست می‌دهند. هنجارها زمینه‌ی تحقق ارزش‌های جامعه را ایجاد می‌کنند (بشیریه ۱۳۸۳، ۸۶) یکی از مصاحبه‌شوندگان معتقد است که "از خصوصیات سیاستگذاری مبتنی بر فرهنگ، رشد هنجارهای دفاعی در نیروها و در سطح جامعه است که در اداره امور، کارآمدی و حرکت به جلو

جامعه و تحقق اهداف دفاعی نظام، تأثیر اساسی خواهند داشت. هنجار در اینجا به مفهوم رفتارهای دفاعی و جهادی است که در سطح نیروهای مسلح و جامعه، از هر فردی انتظار می‌رود و نقش بسیار زیادی را در استحکام و سلامت روانی و اجتماعی در عرصه دفاع به عهده دارند."

۳-۵- نقش منابع فرهنگی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران

اجرا، مرحله‌ی بعد از سیاست‌هاست. زمانی که تدوین یک سیاست با همه ظرایف و ریزه‌کاری‌هایش پایان یافت، نوبت به اجرای آن سیاست می‌رسد. از این نگاه، اجرا به معنای عملی کردن تمهیداتی است که در مرحله تدوین لباس قانون بر تن کرده است (ملک محمدی، ۱۳۹۴: ۵۲). از منظر صاحب‌نظران این پژوهش، موارد زیر را می‌توان حاصل کاربست منابع فرهنگی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران دانست.

ایجاد ثبات و اقتدار برای نظام سیاسی و رویکردهای دفاعی

در هر رابطه بین‌المللی، سیاستگذاران معمولاً به طور ضمنی در چارچوب مفروض‌هایی فرهنگی و ارزشی در مورد دشمنی یا دوستی، اعتماد یا بی‌اعتمادی، ترس و یا آرامش نسبت به سایر حکومت‌ها و ملت‌ها عمل می‌کنند. بنابراین فرهنگ می‌تواند تأثیرات مهمی بر چگونگی واکنش سیاستگذاران در مقابل اقدامات، مقاصد و تقاضاهای دولت‌ها و نوع تلقی آنها از نیات و اهداف این دولت‌ها داشته باشند (ازغندی و روشندل، ۱۳۸۲: ۹۳). فرهنگ‌های پویا و زنده‌ای که دارای ارزش‌های جذاب و فراگیر هستند، زمینه مساعدتری برای مبادله دارند. طبیعی است که فرهنگ‌ها هر چه بارزتر و حاوی ارزش‌های جهان‌شمول‌تر باشند، قابلیت و ظرفیت بالاتری برای صدور یا القای ارزش‌های خود دارند (کاظمی، ۱۳۸۲: ۳۸). صدور ارزش‌ها، موجب جذب دیگر ملت‌ها و ایجاد اعتماد در روابط با دیگر کشورها خواهد شد و تحقق منافع و اهداف ملی آسان‌تر خواهد بود؛ در نتیجه ثبات و اقتدار را برای نظام سیاسی و رویکردهای دفاعی ج.ا.ایران به دنبال دارد.

فعالیت بخشیدن و تحرک بخشی به سیاستگذاری دفاعی

چون فرهنگ حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران بر گرفته از منابع فرهنگ اسلامی است، این منابع در سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران، تصویب سیاست‌هایی را در عرصه دفاع به دنبال دارد که به متون ادیان الهی مستند هستند و ارزش و استحکام خود را از منشأ

الهی اخذ می‌کنند؛ بنابراین مانند دژی مستحکم و نفوذ ناپذیرند و نقش تجهیزکننده در راستای تحقق اهداف و سیاست‌های دفاعی ایفا می‌کنند. ارزش‌هایی مانند صبر و استقامت، توکل، تلاش بی‌وقفه در راه رسیدن به اهداف و سیاست‌های دفاعی تولید می‌کند. به فرآیند سیاستگذاری دفاعی فعلیت و تحرک می‌بخشد و متولیان امور دفاعی را به انسان‌هایی مستحکم در عقیده و عمل تبدیل می‌کند.

راهنمای عمل و جهت‌دهنده به رفتار و عملکرد مجریان سیاست‌ها

به زعم یکی از مشارکت‌کنندگان، "فرهنگ به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها و باورهای مشترک که شکل‌دهنده‌ی رفتار انسان‌هاست، در تمام عرصه‌های فعالیت انسان در اجتماع می‌تواند به عنوان عنصری تعیین‌کننده، نقش‌آفرینی کند." از منظر یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان، "فرهنگ نظام‌واره‌ای است از عقاید و باورهای اساسی، ارزش‌ها آداب و الگوهای رفتاری ریشه‌دار و دیرپا و نمادها و مصنوعات که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد." مشارکت‌کننده دیگری معتقد است: "فرهنگ به عنوان یک عامل کیفی غیرمادی، می‌تواند دیگران را تحت تأثیر قرار دهد و رفتار آنها را در جهت سیاست‌ها تغییر داد." بنابراین می‌توان گفت فرهنگ به عنوان یک راهنما، رفتار و عملکرد مجریان در اجرای سیاست‌ها را جهت داده و به عبارتی، اقدام و عمل مجریان متأثر از فرهنگ حاکم است.

بسیج مردمی و دفاع همه جانبه

به موجب اصل ۱۵۱، بند ۱۱ اصل سوم و اصل نهم قانون اساسی، یکی از سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های اساسی دولت جمهوری اسلامی ایران برای حفظ استقلال و دفاع از تمامیت ارضی و نظام اسلامی، تقویت بنیه دفاع ملی از طریق آموزش نظامی عمومی و بسیج مردمی است، به طوری که همه افراد همواره توانایی دفاع مسلحانه از کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند.

یکی از شرایط لازم برای بسیج مردمی در یک کشور، برخورداری از فرهنگی جهادی، غنی و تهییج‌کننده است. جمهوری اسلامی ایران به واسطه برخورداری از منابع فرهنگی غنی اسلامی و ایرانی، قدرت بسیج عمومی و مردمی را داراست. کاربست منابع فرهنگی در سیاستگذاری دفاعی می‌تواند این مهم را تسهیل و در شرایط بحرانی محقق نماید که ۱۸،۱۸ درصد از مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره نموده‌اند.

زمینه‌ساز و پشتیبان اجرای سیاست‌ها

از منظر یکی از مشارکت‌کنندگان "هر چه جامعه به سوی فرهنگ بارور و غنی‌تر پیش برود، زمینه برای اجرای سیاست‌های دفاعی کشور بیشتر می‌گردد. در واقع فرهنگ به عنوان عامل نظم‌دهنده و انسجام‌بخش، پشتوانه اجرای سیاست‌های دفاعی کشور محسوب می‌شود." از نگاه مشارکت‌کننده دیگری "اذهان عمومی اغلب تحت تأثیر فرهنگ است و می‌توانند به عنوان پشتوانه مستحکم در اجرای سیاست‌های دفاعی نقش ایفا نماید."

تهییج روحیه و ایجاد آمادگی در نیروها

روحیه به خصوصیات روانی و خلقی مشترک میان مردم گفته می‌شود (قوام، ۱۳۸۶: ۵۱). و یکی از عوامل مهم در پشتیبانی از جنگ و سیاست‌های دفاعی است. «روحیه ملی در قالب افکار عمومی پشتیبانی‌کننده با اهمیتی است که بدون برخورداری از آن، هیچ دولتی اعم از دموکرات قادر نخواهد بود سیاست‌های خود را به‌طور موثر دنبال کند (سنجایی، ۱۳۷۵: ۱۱۲). روحیه، معلول عوامل متعددی است. منابع فرهنگی از جمله عوامل تأثیرگذار بر روحیه مردم و رزمندگان محسوب می‌شوند.

کاربست منابع فرهنگی در سیاستگذاری دفاعی موجب تهییج روحیه، انگیزه و ایجاد آمادگی در مجریان و متولیان امر دفاع می‌شود. روحیه نیز می‌تواند باعث افزایش کارایی و آمادگی نیروهای نظامی شود و عامل مهمی در ارزیابی قدرت به شمار می‌آید (قوام، ۱۳۸۶: ۵۱). امروزه اهمیت روحیه به میزانی افزایش یافته که برخی محققان از روحیه به عنوان یکی از اصول جنگ یاد می‌کنند (عسگری و آقاجانی، ۱۳۹۰: ۵۲). از سوی دیگر این روحیه منشأ ایجاد احساس رفتار افتخار در نیروهای نظامی برای از خودگذشتگی در راه اهداف می‌شود. این روحیه کارکردی قاعده‌سازانه دارد که همه‌ی معادله‌ها و محاسبه‌های راهبردی را دست‌خوش بازتعریف می‌کند (Cassidy, 2002:51). به طور کلی، روحیه عاملی تسهیل‌کننده در اجرا و تحقق سیاست‌های دفاعی محسوب می‌شود.

ایجاد آرامش برای جامعه

یکی از اهداف دولت‌ها در پرتو کاربری سیاست‌های دفاعی، ایجاد آرامش و امنیت برای مردم است. آرامش و امنیت به مفهوم وجود شرایطی است که مردم نسبت به حفاظت از جسم و جان، مال، معیشت، هویت، حیثیت و بسیاری از ارزش‌های آنان در برابر تهدیدها، خاطری

آسوده داشته باشند. یکی از سازوکارهای تحقق این هدف در نظام جمهوری اسلامی ایران تقویت و توسعه آموزه‌های اسلامی در سیاست‌های دفاعی است.

ایجاد بازدارندگی مؤثر و مصونیت‌سازی

سیاستگذاری دفاعی مطلوب و کارآمد سیاستگذاری است که بتواند ضریب بازدارندگی کشور را افزایش دهد. عنصر اساسی برای ایجاد بازدارندگی در کشور، برخورداری از قدرت است. «قدرت ابزار واقعی دولت‌ها در تدوین نظریه‌ها، الگوها و اجرای راهبردها و سیاست‌هاست. دولت‌ها بدون قدرت، کلاف سردرگمی هستند که توان لازم برای حرکت به سوی مطلوبیت‌های بیشتر را ندارند» (آقاجانی و عسگری، ۱۳۸۹: ۱۰). در کنار قدرت سخت و دیگر عوامل مختلف تولید قدرت، به‌کارگیری منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری دفاعی و قدرت‌افزایی، و در نتیجه ارتقای توان بازدارندگی کشور اثرگذار است. تحت تأثیر منابع فرهنگی زمانی که کشور در معرض مخاطره دشمن قرار می‌گیرد، آحاد ملت اعم از گروه‌های اجتماعی و سیاسی، فارغ از دیدگاه‌ها و اختلاف سلیق در حالت انسجام راهبردی قرار می‌گیرند. این وضعیت نقش بسیار مهمی در ایجاد بازدارندگی مؤثر» (عسگری و آقاجانی، ۱۳۹۰: ۴۹) و در نتیجه تحقق سیاست‌های دفاعی دارد.

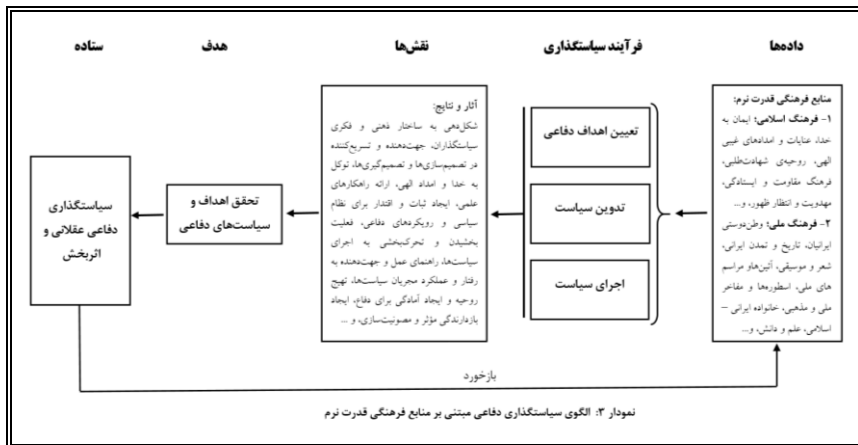
مدیریت جهادی

نمونه بارز مدیریت جهادی را در دوران دفاع مقدس می‌توان اشاره نمود. مدیریت جهادی، سبک رهبری ایرانی است که با رهبری امام خمینی(ره) توانست به خوبی در مقطع دفاع مقدس، کشور را از پرتگاه جنگ که استکبار جهانی جمهوری اسلامی ایران را به آن سمت کشانده بود، نجات دهد و کارایی خود را به خوبی نشان داده و در واقع آزمون و خطای خود را در هشت سال دفاع مقدس پس داده است (پور صادق و ذاکری قرآنی ۱۳۹۴، ۹۸). امروزه در عرصه دفاع نیز با توجه به تهدیدهای نرم و سختی که علیه جمهوری اسلامی ایران وجود دارد، سخت محتاج مدیریت جهادی هستیم. مدیریت جهادی نشأت گرفته از فرهنگ اسلامی و فرهنگ جهادی است. بنابراین لازمه تقویت مدیریت جهادی، تقویت باورهای دینی و اعتقادی و همچنین نهادینه نمودن فرهنگ جهادی در فرآیند سیاستگذاری دفاعی است.

علاوه بر نقش‌های فوق، موفقیت و پیشرفت در ابعاد مادی و معنوی، ایجاد وحدت و همبستگی ملی، هویت‌سازی، تکوین و تثبیت هویت دینی و ملی از دیگر نتایجی است که منابع فرهنگی قدرت نرم در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران به دنبال دارد.

ارائه الگوی نهایی پژوهش

یکی از تدابییری که در فرآیند عقلایی سیاستگذاری به منظور شناخت بهتر و ساده‌تر عوامل و متغیرهای موجود در مورد مسأله به کار گرفته می‌شود، استفاده از مدل‌ها است. منظور از مدل یا الگو تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته شده و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه‌ی ارتباط آنها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آنهاست. به کمک مدل می‌توان متغیرهای موجود و رابطه‌ی بین آنها را به خوبی شناخت؛ هر شق را به سهولت ارزیابی کرد و از میان راه‌حل‌ها، بهترین راه‌حل را برگزید (الوانی، ۱۳۸۰: ۵۲). با توجه به یافته‌های این پژوهش، براساس رویکرد سیستمی، مدل زیر برای سیاستگذاری دفاعی با تکیه بر منابع فرهنگی قدرت نرم ارائه می‌شود:

نتیجه‌گیری

به طور کلی، در این مقاله تلاش شد، اثربخشی به سیاستگذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران در پرتو کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. در این راستا منابع فرهنگی قدرت نرم شناسایی و آثار به‌کارگیری آنها در اثربخشی سیاستگذاری دفاعی مورد واکاوی قرار گرفت. بررسی‌ها نشان داد که ایجاد ثبات و امنیت در جامعه و آمادگی برای دفاع از کشور، به سیاستگذاری‌های عقلانی و اثربخش بستگی دارد. لازمه تدوین سیاست‌های دفاعی عقلانی و اثربخش، به‌کارگیری منابع سخت و نرم قدرت در فرآیند سیاستگذاری دفاعی است. چراکه قدرت عامل محوری و اساسی در تدوین سیاست‌های دفاعی محسوب می‌شود.

طوری که، بسیاری از نظریه پردازان همچون جوزف نای نیز به این نکته اذعان دارند که موفقیت در سیاست‌های جهانی، مستلزم استفاده از قدرت نرم به همراه قدرت سخت است. از این رو، با توجه به تهدیدهای فراروی جمهوری اسلامی ایران، سیاستگذاری‌های عقلانی، مطلوب و اثربخش در حوزه دفاعی ضرورتی انکارناپذیر است و در این راستا بهره‌گیری از کلیه ظرفیت‌های سخت و نرم امری مهم و ضروری است.

نتایج حاصل از مصاحبه با صاحب‌نظران، حاکی از آن است که کاربست منابع فرهنگی به عنوان یکی از ظرفیت‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران نقش مؤثری را در اثربخشی به تصمیم‌گیری‌های سیاستگذاران دفاعی، شکل‌دهی به داده‌های سیاست دفاعی و تسهیل در دستیابی به هدف‌های دفاعی و نظامی دارد. نشانه‌های این اثربخشی را در ایجاد ثبات و اقتدار برای نظام سیاسی، شکل‌دهی به ساختار ذهنی سیاستگذاران دفاعی، فعلیت بخشیدن و تحرک بخشی به سیاستگذاری دفاعی، توکل به خدا، صبر و استقامت، بهره‌گیری از راه‌حل‌های علمی در سیاستگذاری‌ها، نظم‌دهی و نظم‌پذیری در فرآیند سیاستگذاری دفاعی، بسیج مردمی، تهییج روحیه و ایجاد آمادگی در نیروها، خودباوری و اعتماد به نفس، بازدارندگی مؤثر و ... می‌توان مشاهده کرد.

به طور کلی سیاستگذاری دفاعی عقلانی و اثربخش، در پرتو استفاده از کلیه منابع سخت و نرم متصور است. «دولتی که مردم آن کمترین آمادگی فرهنگی برای روبرو شدن با مصائب را ندارند، باید از درگیری‌های خارجی و ورود در پیمان‌ها و اتحادیه‌های ماجراجویانه دوری کند، و بیشتر از استراتژی دفاعی پیروی نماید» (حسینی جیردهی، ۱۳۷۱). در صورتی که اگر دولت، سیاستگذاران و مجریان دفاعی و مردم از لحاظ فرهنگی آمادگی مقابله با مصائب و بحران‌ها را داشته باشند، روحیه تهاجم، استقامت، وحدت و انسجام پدیدار خواهد شد و مقابله با مصائب و تحقق اهداف و سیاست‌ها آسان‌تر خواهد بود.

جنبه نوآوری پژوهش

همان‌طور که اشاره شد، تحقق اهداف و منافع ملی، دفاع از تمامیت ارضی و حفظ استقلال کشور در عرصه دفاعی، نیازمند سیاستگذاری دفاعی عقلانی است که با تکیه بر منابع و ظرفیت‌های مادی و معنوی قابل حصول است. در سیاست‌های برنامه ششم توسعه ج.ا.ایران که در تیر ماه سال ۱۳۹۴ به دولت ابلاغ گردید، به افزایش ظرفیت‌های قدرت نرم در سیاست‌های دفاعی - امنیتی اشاره شد. این خود مبحث جدیدی است که نتایج حاصل از این پژوهش

می‌تواند در راستای تحقق این سیاست به کار گرفته شود. علاوه بر این، مزیت دیگر این پژوهش در مقایسه با دیگر تحقیقات و پژوهش‌های صورت‌گرفته، این است که هیچ‌کدام از پژوهش‌های مورد اشاره، مشخصاً به بحث نقش و آثار منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری‌های دفاعی اشاره نکرده‌اند، اما در این پژوهش تلاش شد تا به طور جامع و با استفاده از مصاحبه با صاحب‌نظران، نقش‌هایی که منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری دفاعی می‌تواند داشته باشد، احصاء گردد. بنابراین، این خود می‌تواند نشان‌دهنده جدید بودن این تحقیق باشد.

پیشنهادها

در راستای تقویت کاربست منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاستگذاری دفاعی پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- ۱) ارزیابی دقیق از فرهنگ جامعه و تدوین سیاست‌های دفاعی مطابق با فرهنگ جامعه. دولتمردان و سیاستگذاران دفاعی باید ارزیابی دقیقی از اعتقادات و باورهای عمومی جامعه و تهدیدهای فرهنگی که ممکن است وجود داشته باشد، به عمل آورد و مطابق با آن اقدام به تدوین و اجرای سیاست نماید تا قابل پشتیبانی به وسیله مردم باشد.
- ۲) تدوین منشور فرهنگی دفاعی. در گام اول به‌کارگیری فرهنگ نیازمند تدوین منشور فرهنگی مربوطه و اسناد راهبردی مرتبط است.
- ۳) ایجاد ساختار متولی فرهنگ در سیاستگذاری دفاعی و تهیه پیوست فرهنگی برای سیاست‌های دفاعی.
- ۴) پیش قدم شدن سیاستگذار و کارگزار در عمل به فرهنگ همچون فرهنگ ساده زیستی، فرهنگ مردم‌داری، فرهنگ پاسخگویی و...
- ۵) بهره‌گیری از نظر متخصصان و صاحب‌نظران حوزه‌های فرهنگی، نخبگان دانشگاهی و اجرایی، استادان، کارشناسان و پژوهشگران.
- ۶) درس‌آموزی از تجارب سیاستگذاری‌های موفق و ناموفق گذشته خود.
- ۷) بهره‌برداری بهینه از شرایط علمی و فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نوین در جهت نشر و ترویج منابع فرهنگی.

۸) تقویت بُعد معرفتی با انجام مطالعات اسلامی و تولید نظریه در چارچوب اسلام.
۹) افزایش تولیدات فرهنگی غنی و آموزنده در جهت تقویت روح سلحشوری، فداکاری، و... در نیروها

منابع

- آقاجانی، احمد؛ عسگری، محمود (۱۳۸۹). الزام‌های نظری طراحی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در حوزه‌ی دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۳۱.
- اسمیت، کوین‌بی؛ لریمر، کریستوفر دبلیو (۱۳۹۶). درآمدی نظری بر سیاست عمومی، ترجمه: بهزاد عطارزاده، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ نخست.
- ازغندی، سید علیرضا؛ روشندل، جلیل (۱۳۸۴). مسائل نظامی و استراتژیک معاصر، تهران: انتشارات سمت، چاپ ششم.
- اشتریان، کیومرث (۱۳۸۶). سیاستگذاری عمومی ایران، تهران انتشارات میزان، چاپ اول.
- افتخاری، اصغر؛ کمالی، علی (۱۳۹۴). ساختار قدرت نرم در گفتمان اسلامی، قدرت نرم، سال پنجم، شماره ۱۲.
- افتخاری، اصغر؛ جانی‌پور، محمد (۱۳۹۲). منابع قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران (مطالعه موردی: تحلیل وصیت‌نامه شهدای دانشگاه امام صادق (ع)، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال سوم، شماره ۹.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۴). جنبش دانشجویی و سیاست فرهنگی، ماهنامه آئین، شماره ۱۰.
- تهامی، سید مجتبی (۱۳۹۰). امنیت ملی، داکترین سیاست‌های دفاعی و امنیتی، جلد اول و دوم، چاپ اول، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش.
- حسینی جیردهی، حسین (۱۳۷۱). سیاست دفاعی: چارچوبی برای تحلیل، مجله سیاست دفاعی، سال اول، شماره ۱.
- دانشفرد، کرمانه (۱۳۹۳). فرآیند خط‌مشی‌گذاری عمومی، تهران: انتشارات صفار، چاپ اول.
- سنجابی، علیرضا (۱۳۷۵). استراتژی و قدرت نظامی، چاپ اول تهران: شرکت انتشاراتی پازنگ.
- سیف‌زاده، سید حسن (۱۳۸۵). اصول روابط بین‌الملل (الف و ب)، چاپ پنجم، تهران: نشر میزان.
- غریایق زندی، داود، (۱۳۹۰). درآمدی بر سیاستگذاری امنیت ملی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.
- قوام، عبدالعلی (۱۳۸۶). اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، تهران: انتشارات سمت، چاپ

سیزدهم.

کاظمی، علی اصغر (۱۳۸۲). بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر، تهران: نشر قومس، چاپ دوم.

زهدی، یعقوب؛ عسگری، محمود (۱۳۸۷). شاخص‌های ارزیابی سیاست دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال ششم، شماره ۲۳.

عسگری، محمود (۱۳۹۰). فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران، تک نگاره علمی- تخصصی نامه دفاع، مرکز تحقیقات دفاعی راهبردی، شماره پیاپی ۲۶، شماره سوم.

عسگری، محمود؛ آقاجانی، احمد (۱۳۹۰). نقش‌آوری اتاق‌های فکر در سیاستگذاری دفاعی - امنیتی، فصلنامه راهبرد دفاعی شماره ۳۲.

قاسمی، فرهاد؛ نگهدار، الهام (۱۳۹۲). چرخه‌ی راهبردی و الزامات سیستم دفاعی جمهوری اسلامی ایران، مجله سیاست دفاعی، شماره ۸۵.

قربی، سید محمدجواد؛ جعفری، علی اکبر (۱۳۹۵). منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام: موردکاوی سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی، سال پنجم، شماره ۱۹.

قیصری، نوراله؛ خضری، احسان (۱۳۹۵). سیاست دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران: بررسی اسناد کلان، فصلنامه رهیافت اسلامی، سال دهم، شماره ۳۷.

مایلی، محمدرضا؛ مطیعی، مریم (۱۳۹۵). قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل شماره ۳۵.

محمدی، منوچهر (۱۳۸۷). منابع قدرت نرم، سرمایه اجتماعی نظام ج.ا. ایران، فصلنامه ۱۵ خرداد، سال پنجم، شماره ۱۶.

ملک‌زاده، محمد (۱۳۹۴). مؤلفه‌های دینی و ملی قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره ۶۸.

ملک‌محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۴). مبانی و اصول سیاستگذاری عمومی، تهران: سمت، چاپ اول.

نای، جوزف (۱۳۸۹). قدرت نرم، ترجمه سیدمحسن روحانی، مهدی ذوالفقاری، چاپ سوم، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

هرسیج، حسین و همکاران (۱۳۸۸). ژئوپولیتیک قدرت نرم ایران، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال چهارم، شماره دوم، ص ۲۶۹ - ۲۲۵.

Dror, Yehezkel (1968), *Public Policy Making Reexamined*, Scranton, PA: Chandler Publishing.

Lasswell, Harold(1951), *the policy Orientation*, in Daniel Lerner, Harold Lasswell, *the policy sciences: recent Developments in scope and Method*, Stanford: Stanford university press.

Ney, Josef (2004), *Soft Power: the means of succession word politics*, New York: Public Affairs.

Ney, Josef (2002), *the Paradox of American Power*, Oxford: Oxford University Press.

Stoner. J,(1983), *Management*, New Delhi, Prentice Hall.

Cassidy, Robert(2002), *Why Great Powers Fight, Small Wars badly*, Military Review.